

OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALAR BILIMINI BAHOLASH

Sayfiyeva Y.O'.

“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti

“Professional ta'lim” kafedrası 2-bosqich tayanch doktoranti

Fayzullayev R.X.

TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti “Professional ta'lim” kafedrası dotsenti

Tayanch so'zlar: baho, baholash, summativ, formativ, maqsad, ta'lim, jarayon, kamchilik.

Ключевые слова: оценка, выставление оценок, сумматив, форматив, цель, образование, процесс, недостаток.

Key words: grade, assessment, summative, formative, goal, education, process, disadvantage.

Резюме:

Ushbu maqola oliy ta'lim muassasalari talabalarini baholashda yuz berayotgan jarayonlar, kamchiliklar va talabalar tomonidan o'quv maqsadlarini rivojlantirish uchun bajarilishi kerak bo'lgan ishlar ketma ketligiga bag'ishlangan hamda professor-o'qituvchilar tomonidan baholash jarayonida e'tiborga olinishi nkerak bo'lgan jihatlarga to'xtalib o'tilgan. Baholashda aniq bir maqsadlarning oldindan qo'yilishi talabalarning rivojlaniruvchi va samarali bilim olishlariga juda katta yordam beradi.

Резюме:

Данная статья посвящена процессу оценивания студентов высших учебных заведений, недостаткам и последовательности работы, которые должны быть выполнены студентами для разработки образовательных целей и должны быть учтены профессорами и преподавателями в процессе оценивания. затронуто. Предварительная постановка четких целей при оценивании во многом поможет учащимся получить развивающее и эффективное образование.

Summary:

This article is devoted to the process of evaluating students of higher education institutions, shortcomings and the sequence of work that should be done by students to develop educational goals and should be taken into account by professors and teachers in the evaluation process. aspects are touched upon. Setting clear goals in advance in the evaluation will greatly help students to get a developing and effective education.

Talabalarni baholash, shubhasiz, ta'lim va ta'lim jarayonining ajralmas asosiy qismi hisoblanib ta'lim tizimida ko'p muhokamalarga sabab bo'ladigan mavzudir. Talabalarning darslarni o'zlashtirishi haqidagi ba'zi usullarisiz biz hech qachon talabalarga berayotgan ta'lim ularga o'zgarishlar kiritayotganligini

va ularni rivojlantirayotganligini bila olmaymiz. O'qitish esa ma'lum bir jarayonni talab qiladi. Ya'ni, bu orqali biz berayotgan dars talabalarda kerakli bilim va ko'nikmalarni rivojlantiradimi yoki yo'qmi, bizning ko'rsatmalarimiz samara berayaptimi yoki yo'qligini bilib olamiz.

Talabalarni baholash nima va u nima uchun muhim?

Baholash-“o'quvchilarning bilimini yaxshilash uchun ma'lumotlarni tizimli to'plash va tahlil qilish” (2001, 5-bet).

Talabalar bilimini oldindan va har tomonlama baholash juda muhim, chunki u o'qituvchilarga ham talabalarga ham o'quvchilarning o'quv maqsadlariga qay darajada muvaffaqiyatli erishayotgani haqida foydali fikr-mulohazalarni beradi. Baholash o'qituvchilarga talabalarining dars maqsadlarini tushunishi va malakasi uchun o'lchov ko'rsatkichlarini aniqlash imkonini beradi. Baholash mazmunli o'rganish sodir bo'lganligini hujjatlashtirish va tasdiqlash uchun zarur bo'lgan dalillarni taqdim etadi. Samarali baholash nafaqat talabalarining o'sishini qo'llab-quvvatlash uchun bizga qimmatli ma'lumot beradi, balki tanqidiy fikrlash orqali o'qitish imkonini beradi. Stiven Brukfeld “Tanqidiy fikr yurituvchi o'qituvchi bo'lish” asarida o'z ta'limoti haqida tanqidiy fikr yuritish o'qituvchi sifatida rivojlanish va o'quvchilarning ta'lim tajribasini oshirishning muhim qismi ekanligini ta'kidlaydi (1995). Tanqidiy fikrlaydigan o'qituvchi hamkasblari va talabalar bilan (shuningdek o'zi bilan) o'z tajribasi ortidagi mantiqiy ma'lumotlarni yetkazish uchun ancha ko'proq ishlaydi. Chunki u ma'lumotli majburiyat pozitsiyasida ishlaydi. Ushbu mulohaza o'qituvchilarga o'qitish maqsadlariga erishishda qayerda samarali bo'lganini va qayerda u yaxshilanmaganligini aniqlashga imkon beradi. Shunday qilib, talabalarni baholash pedagogik tanlovlar uchun mantiqiy asoslarni ishlab chiqadi va o'qituvchilarga o'qitish samaradorligini o'lchash imkonini beradi. Masalan oliy ta'lim muassasalarida baholashda yuz berayotgan ayrim tizimli kamchilklar ko'zga yaqqol tashlanmoqda. Masalan, amaliyot hamda ma'ruza fanlaridan dars berayotgan o'qituvchilarga talabalar yakuniy imtihonlarga kiringunga qadar 30 ball bilan hemis tizimida baholash imkoni beriladi. Agar amaliyot o'qituvchisi talabani darslarni o'z vaqtida bajarmaganligi va topshiriqlarni oxiriga yetkazib topshirmaganligi uchun 6 ball bilan baholasa, ma'ruza o'qituvchi esa talabani 30 ball bilan baholadi deylik. Bunda talaba umumiy 36 ball to'playdi. Hemis tizimi yakuniyga kirayotgan talaba minimum 36 ball to'plasa yakuniy imtihonlarga kirish uchun ruxsat beradi. Shu sababli taklif o'rnida aytib o'tishim kerakki amaliyot va ma'ruza fanlaridan yakuniyga kiradigan talabalar kamida 36 ball yig'ib kirishi uchun ham amaliyot ham ma'ruza fani professor-o'qituvchilaridan minimum 18 ball olish kerakligini taklif o'rnida kiritib o'tmoqchiman.

Bundan tashqari o'qitish va o'rganish baholashning ikkita umumiy shaklini muhokama qiladi. Birinchi, summativ baholash - o'quv kursi oxirida, masalan, yakuniy imtihonlar yoki maqolalar orqali amalga oshiriladigan baholashdir. Uning asosiy maqsadi talabalarning o'rganishini "jamlovchi" baholashni ishlab chiqarishdir. Summativ baholash har tomonlama xarakterga ega bo'lib, asosan ta'lim natijalari bilan bog'liq. Summativ baholash ko'pincha o'quvchilar yutuqlarining yakuniy baholarini yetkazish uchun foydali bo'lsa-da, buni talabalarga o'z yutuqlari haqida fikr yuritish, o'rganishlarini o'zgartirish va o'sish yoki yaxshilanishni namoyish qilish imkoniyatini bermasdan amalga oshiradi; Shuningdek, u o'qituvchilarga kursda talabalar o'rganish tugagunga qadar o'z o'qitish strategiyalarini o'zgartirishga ruxsat bermaydi. Ya'ni talabalar semestr oxiriga qadar o'zlari yo'l qo'yayotgan kamchiliklar haqida aniq ma'lumotga ega bo'lmasliklari bir qancha noqulay vaziyatlarni yuzga keltirish ehtimolini oshiradi. Misol tariqasida sirtqi ta'lim shaklida o'qiydigan talabalar summativ baholanadilar.

Ikkinchi shakl, ya'ni formativ baholash, har qanday summativ shakldan oldin oraliq nuqtalarda o'quvchilarning o'rganishini baholashni o'z ichiga oladi. Uning asosiy maqsadi talabalarga ta'lim jarayonida o'z muammolari va o'sishi haqida fikr yuritishga imkon berish orqali yordam berishdir. Formativ baholash orqali talabalarning faoliyatini tahlil qilish va natijalarni ular bilan baham ko'rish orqali o'qituvchilar talabalarga o'zlarining kuchli va zaif tomonlarini tushunishga va qolgan o'qishlari davomida qanday yaxshilash kerakligi haqida fikr yuritishga yordam beradi. Formativ baholash o'quvchilarga o'zlari uchun zarur bo'lgan o'sish va rivojlanish uchun muhim yo'nalishlarni aniqlash imkoniyatini beruvchi fikr-mulohazalar, professor-o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi muhokamalar va bo'lim yakuni bo'yicha imtihonlarni o'z ichiga olgan barcha kurs ishlarini o'z ichiga oladi.

Baholar yutuq yoki maqomning eng keng ko'rsatkichlari bo'lsada, talabalarning bilim yoki ko'nikmalarni o'rganishi, ularni qanday rivojlanganligi va nima yaxshilanishi mumkinligi haqida juda aniq ma'lumot bermaydi. Afsuski, cheklangan ma'lumotlarga qaramay, baholar talabalarga o'qishlari haqida ma'lumot beradi. Masalan baholar talabalarga ularning maqomining muhim ko'rsatkichlarini beradi - ularning ilmiy darajasi, bitiruv uchun kreditlari, bitiruvdan keyingi imkoniyatlari, grantlar va yordam olish huquqi va boshqa bir qancha imkoniyatlar.

Agar aniq reja mavjud bo'lsa kursda yoki butun o'quv dasturida o'rganishni baholash samarali bo'ladi. Avvaldan tayyorlangan puxta reja bo'lmasa, baholash noaniq maqsadlarga qaratilgan, noaniq mezonlarga asoslangan yoki

talabalar noto'g'ri hamda ishonchsiz baholash, baholashda adolatsizlik, yetarli darajada bilimga ega bo'lmashlik qurboni bo'lishi mumkin. Ushbu rejalashtirish jarayonida bir necha bosqichlar mavjud.

1. O'quv maqsadlarini aniqlash. Baholash rejasi odatda aniq ifodalangan o'quv maqsadlari to'plamidan boshlanishi kerak.

2. Baholash usullarini belgilash. Maqsadlar aniq bo'lgach, professor-o'qituvchilar talabalarning maqsadlarga erishganliklarini aniqlaydigan o'ziga oldindan ma'lum bo'lgan ya'ni yechimga ega bo'lgan aniq dalilli topshiriqlar berishlari kerak.

3. Baholashni rivojlantirish. Keyingi qadam, talabalarning samarali tayyorgarlik ko'rishlarini va ularning o'rganishlari to'g'risida ishonchli dalillarni taqdim etishlarini ta'minlaydigan aniq formatlar, takliflar va ishlash mezonlarini shakllantirish bo'ladi. Keling, misol orqali bu amalda qanday ishlashi mumkinligini ko'rib chiqaylik. O'zbekistonda "Professional ta'lim" yo'nalishlari talabalarini "Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi" kursini o'rganish maqsadiga o'qituvchi turli xil ta'lim va metodlarning tarixiy asoschilari va ularning qanday asarlar yozganlari yoki ta'lim oluvchilarni himoya qilish to'g'risidagi qonunlar va o'sha vaqtda ishlab chiqilgan bu qonunlarning hozirgi ta'limga ta'sirini tushunishga ega bo'lishi mumkin. Shuning uchun professor-o'qituvchilar kursni bir qator qisqa qog'ozlar atrofida tashkil etishga qaror qiladi, ular to'liq metodika hisobotini tuzish uchun birlashtiriladi, ular kursning oxirgi uchdan bir qismida talabalar taqdimotlari va muhokamalari mavzusi bo'ladi. Har bir talaba o'zi tanlagan metod yoki metodika haqida yozadi, birinchi maqola uning tarixiy prekursorlariga bag'ishlangan, ikkinchisi metodni shakllantirish jarayoniga qaratilgan, uchinchisi esa uning ta'limga yoki talabalarga ta'siri darajasini tahlil qiladi. Bu talabalarning tadqiqot, yozish va og'zaki taqdimot ko'nikmalarini oshirish maqsadlaridan tashqari, talabalarga kursning mazmuni bilim maqsadlariga erishishga yordam beradi.

Keyin kafedra talabalarni ushbu ishni eng yaxshi tayyorlash uchun kursning boshqa elementlariga qo'shimcha ravishda talabalar ko'nikmalarini baholashda qo'llaniladigan ko'rsatmalar va uslubiy qo'llanmalardan foydalanish mezonlarini ishlab chiqadi yoki viktorinalar, o'qishlar, ma'ruzalar, bahslar va boshqalar bilan jihozlangan tadbirlar, ochiq darslar tashkil etishi mumkin. Kurs boshlangandan so'ng, professor-o'qituvchilar talabalar bilan o'quv maqsadlari, topshiriqlari va ularni baholash uchun qo'llaniladigan mezonlar to'g'risida muloqot qiladilar, ularga o'quv rejasida zarur kontekstni (maqsadlar, baholash rejasi), me'yoriy hujjatlar bo'yicha tarqatma materiallar, rubrikalar beradi. Keyin kafedra hujjatlarni tegishli muddatlarda to'playdi, ularning kontseptual

va yozma sifatini mezon va sohalariga muvofiq baholaydi, so'ngra yozma fikr-mulohaza va baholarni talabalarga yaxshilanishlari uchun oqilona tezkor va yetarlicha puxta bo'lgan tarzda taqdim etadi. Keyin professor-o'qituvchilar baholash usuli samarali bo'lganligi va qanday o'zgarishlar zarur bo'lishi mumkinligi haqida qaror qabul qilishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. Valvord, Barbara. Baholash tushunarli va oddiy: muassasalar, bo'limlar va umumiy ta'lim uchun amaliy qo'llanma. Ikkinchi nashr. San-Fransisko, CA: Jossey-Bass, 2010. Chop etish.
2. Bass, Rendi va Heidi Elmendorf. 2019. "Qiyinchiliklar uchun loyihalash: ijtimoiy pedagogika kursni loyihalash uchun asos sifatida". Ijtimoiy pedagogika: Teagle fondi oq qog'ozi. Jorjtaun universiteti, 2019. Veb.
3. Brukfeld, Stiven D. Tanqidiy fikrlaydigan o'qituvchiga aylanish. San-Fransisko: Jossey-Bass, 1995. Chop etish
4. Braun, Sally va Piter Knight. Oliy ta'limda o'quvchilarni baholash. 1 nashr. London; Filadelfiya: Routledge, 1998. Chop etish.
5. Gibbs, Grem va Kler Simpson. "Baholash o'quvchilar bilimini qo'llab-quvvatlaydigan shartlar. Oliy ta'limda o'qitish va o'qitish 1 (2004): 3-31. Chop etish.